

Marx

Ladislav Hejdánek

◆ poznámky | kartotéční lístek, česky, vznik: 10. 5. 1975

◆ notes | card file, Czech, origin: 10. 5. 1975

Marx [1975]

1.

10. 5. 1975

Kritické hodnocení Marxe musí být především filosofické, nikoliv třeba ekonomické apod. Musí vycházet z jeho silných stránek, nikoliv z nějaké pokleslosti. Tím je rozhodnuto, že je třeba se vracet k mladému Marxovi, kde je jeho filosofie nejsilnější. Filosofickou stránku Marxe a Marxova myšlení je třeba vidět prizmatem jeho raných textů. Proto je důvodné vycházet např. z jeho tezí o Feuerbachovi. Pokusíme se právě na nich ukázat pozitiva i deziderata Marxovy filosofické pozice.

Filosofickou situaci hodnotí Marx tak, že materialismus (dosavadní) je nazíravý („der anschauende Materialismus“ – 8. teze), tj. nepojímá smyslovost, tj. skutečnost, předmět jako praktickou, lidsky smyslovou činnost („faßt die Sinnlichkeit nicht als praktische menschlich-sinnliche Tätigkeit“ – 5. teze; „der die Sinnlichkeit nicht als praktische Tätigkeit begreift“ 9. teze; „nicht aber als sinnlich-menschliche Tätigkeit, Praxis“ – 1. teze), zatímco idealismus, který činnou stránku rozvíjí, skutečnou, smyslovou činnost jako takovou ovšem nezná („daher ist die tätige Seite abstrakt im Gegensatz zu dem Materialismus von dem Idealismus – der natürlich die wirkliche, sinnliche Tätigkeit als solche nicht kennt – entwickelt“ – 1. teze). A v této – takto charakterizované – filosofické situaci dává Marx rozhodující důraz na činnou stránku, na činnost, na lidskou smyslovou činnost, přesněji na lidsky-smyslovou a smyslově-lidskou činnost, na praxi. Pravdivost, skutečnost a moc (eventuelně pozemskost) myšlení se prokazuje v praxi a praxí; na druhé straně ovšem nejde o jakoukoliv praxi, nýbrž o praxi „revoluční“, tj. prakticko-kritickou činnost. Kritika bez myšlení je nemožná; proto znamená převratná, tj. kritická praxe vždycky dvojí: lidskou praxi a pochopení této praxe („in der menschlichen Praxis und in dem Begreifen dieser Praxis“ – 8. teze). Přitom lidská činnost má spadat vjedno s měněním okolností, mj. také těch okolností, jejichž jsou lidé i se svou činností produktem; odtud filosofický požadavek změny, proměny světa.

2.

10. 5. 1975

Pozitivem tu je za prvé důraz na praxi, a za druhé důraz na její „předmětnost“ („als gegenständliche Tätigkeit“ – 1. teze), ani by tím byla oslabena její subjektivita (to je právě součást onoho hlavního nedostatku všeho dosavadního materialismus, že předmět, skutečnost, smyslovost nechápe, nepojímá subjektivně „nicht subjektiv“ – 1. teze).

Nechme na chvíli stranou nevyjasněnost vztahu mezi zmíněnou „předmětností“ a „subjektivností“ činnosti resp. praxe. Tu musíme mnohé doplnit. Tzv. subjektivnost akce neznámá nic jiného než to, že akce, činnost, praxe je vždycky akcí, činností, praxí nějakého subjektu; Marx naprosto nemá na mysli subjektivnost ve smyslu „pouhé subjektivity“, tedy jakási relativnosti a přímo libovolnosti, soukromosti, subjektivního zkreslení. Popravdě mu jde tedy spíše o subjektivnost činnosti či praxe. Má-li tedy předmět, skutečnost, smyslovost (ten termín smyslovost je zatím ještě neodložený dědictvím po Feuerbachovi) být pojímána „subjektivně“, znamená to podle textu, že má být pojímána jako lidská smyslová činnost, jako praxe. To lze pochopit jenom jediným způsobem: skutečnost poukazuje na skutek, a to na skutek aktivního, činného subjektu. Skutečnost nelze pochopit bez všeho vztahu k subjektivní aktivitě, činnosti, praxi. Spor o povahu skutečnosti v jejím vztahu k myšlení a myšlení v jeho vztahu ke skutečnosti, který myšlení izoluje od praxe, odmítá Marx jako scholastiku (2. teze). To, co je pro každé myšlení nejvýznamnější a přímo podstatné, totiž jeho pravdivost (či nepravdivost), nelze rozhodnout beze všeho vztahu k praxi. Otázka pravdivosti myšlení je otázka praktická. (Tamtéž.) Otázka pravdivosti není řešitelná mimo praxi a tedy mimo subjektivnost, podle Marxe „subjektivnost“. Ale zároveň platí na druhou stranu, že činnost není jen subjektivností, nýbrž

že má také svou „předmětnost“: lidská činnost sama je předmětná (1. teze). To může mít dvojí smysl. Nepochybně měl Marx na mysli především to, že má svou předmětnost, svůj předmět, k němuž míří. Činnost, akce má svou intenci, svou nasměrovanost, orientovanost na nějaký předmět. Ale nejde jen o nějakou vnitřní nasměrovanost, nýbrž o nasměrovanost efektivní, k předmětu opravdu dospívající, s předmětem se setkávající a předmět ovlivňující, atakující, proměňující. V tom smyslu je akce a praxe ještě předmětná jinak, v druhém smyslu: beze sebe takovou podobu, aby se s předmětem vskutku mohla setkat, aby jej mohla atakovat, zasáhnout. To znamená, že musí být pro předmět sama předmětná. (To sice není v našem textu, ale zřetelně to vyplývá z Ekonomicko filosofických rukopisů, čes. str. 142: jakmile mám nějaký předmět, jsem tomuto předmětu předmětem a celé místo kolem.) Předmětnost v obojím smyslu je podmínkou skutečnosti praxe, neboť praxe je skutečná, jen když má svůj předmět – a jen když je tomuto předmětu předmětem.

3.

11. 5. 1975

Chyba Marxova přístupu spočívá v tom, že činnost, aktivitu chápe jen jako praxi, tedy jako lidskou praxi, lidskou činnost. Když mluví o „subjektivitě“, myslí na člověka, na lidskou subjektivitu (či spíše subjektivnost). Subjekt je vždycky lidský subjekt; smyslovostí tu je pouze lidská smyslovost. Předmět, skutečnost, smyslovost však nelze redukovat na vztah k člověku. Předmět či skutečnost pojmáná ve formě objektu – to je vskutku čistě lidskou záležitostí. Žádný jiný subjekt není schopen se ke skutečnosti vztahovat jako k objektu, jako ke skutečnosti objektivní, objektivované, objektivizované – leč člověk. Objektivita je tedy něco, co lze vyložit, interpretovat pouze z lidské subjektivity a na jejím základě (přesněji však řečeno: na základě subjektivnosti, na základě subjektivní aktivity). Ale nejenom lidská, nýbrž každá aktivita je „předmětná“. Je-li předmět pojmán jako objekt, je to jenom zkrácené, chybné, vadné pojetí předmětu, redukce předmětu; a tato chybná redukce je výhradně lidskou záležitostí. Protože však je každá akce „předmětná“, tj. míří k nějakému předmětu, musíme se tázat po povaze tohoto předmětu a zejména po povaze jeho předmětnosti. Čeho je vlastně předmět zbavován, když je redukována na objekt? Marxova kritika ústí v důraz na lidskou činnost; to však vůbec neodpovídá na naši otázku.